

УДК 371.13+37.03

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Танська Валентина Володимирівна

м.Житомир

У статті проаналізовано різні підходи до вивчення проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Розглянуто особливості формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку. Описано модель підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку, яка зміщує наступні блоки: теоретичний (психолого-педагогічна підготовка, спеціально-екологічна підготовка), практичний (практичні заняття) та науково-методичний (робота гуртків, клубів, зустрічі з учителями-новаторами, проведення соціально-психологічних тренінгів, екологічна пошукова робота та інше).

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, підготовка майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку.

Одним зі стратегічних завдань поглиблення європейської інтеграції, що має на меті створення єдиної Європи є підготовка висококваліфікованих фахівців. Загальновизнано, що завдання підготовки професіонала нового типу, який поєднує в собі моральність і культуру, освіченість, вміння рефлексивно оцінювати свою діяльність і перебудовувати стратегію в змінюваних ситуаціях, стає безумовним пріоритетом вищої педагогічної освіти. Динаміка шкільних перетворень лише загострює проблему відповідності.

Важливим завданням психолого-педагогічної підготовки студентів в умовах кредитно-модульної технології навчання є забезпечення якісної освіти, її особистісної орієнтації, створення умов для оновлення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, формування системного педагогічного мислення, професійної самосвідомості.

Розвиток вищої освіти України в сучасних умовах вимагає переосмислення організації і побудови навчальних занять, співвідношення між ними, їх роль у формуванні знань, умінь і навичок, професійних компетентностей студентів.

Державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів у початковій школі передбачають удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Найбільш складними стають питання базової та методичної підготовки студентів до вирішення завдань, які входять до освітньої галузі „Природознавство”. Воно має інтегрований характер, вимагає від учителя обізнаності в природознавчих науках, а також умінь методично грамотно їх подавати на уроках у початковій школі. Система підготовки вчителів повинна враховувати те, що змінюється ідеологія шкільної освіти, на перше місце стає розвиток особистості та її творчого потенціалу.

Аналіз наукових і літературних джерел з проблеми дослідження свідчить про те, що досить ґрунтовно досліджені окремі аспекти даної проблеми:

основні положення теорії особистості (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Петровський, С. Рубінштейн та ін.);

психолого-педагогічні основи професійної підготовки вчителів у системі вищої школи (О. Абдулліна, О. Антонова, С. Вітвицька, В. Гриньова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Л. Хомич та ін.);

тенденції розвитку екологічної освіти та виховання у сучасних умовах (М. Дробноход, Л. Лук'янова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Г. Тарасенко, М. Швед та ін.);

психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів (Т. Байбара, І. Павленко, В. Тименко, Л. Хомич та ін.).

Особливі вимоги до підготовки майбутніх учителів до роботи у школі ставив у виховній системі В. Сухомлинський. Основними завданнями учителів він вважав постійне самовдосконалення, розвиток зовнішнього і внутрішнього світу особистості педагога, самоаналіз зроблено у будь-якій ситуації. Вчитель зобов'язаний ніколи не зупинятися

на досягнутому, а завжди йти вперед, і саме головне – бути для вихованців втіленням добра і справедливості.

Ми вважаємо, що проблему підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку потрібно розглядати як соціально-педагогічну, і орієнтуватися на модель, яка б відповідала потребам початкової школи, а з іншого боку, випереджала б потреби суспільства, тобто враховувала перспективи розвитку суспільства у зв'язку з соціально-економічним прогресом людства.

Поняття „*екологічна освіта*” розглядається нами як цілеспрямований процес формування знань про навколишнє середовище, місце людини у ньому, специфічних умінь й навичок, морально-етичних норм поведінки, способів діяльності, готовності приймати екологічно доцільні рішення. Результатом зазначеного процесу є формування екологічної культури.

В окремих наукових дослідженнях екологічна культура особистості розглядається в єдності з естетичною. Так, ґрунтовним вважаємо дослідження Г.Тарасенко, яка розглядає питання формування естетико-екологічної культури вчителя [2]. Дослідниця стверджує, що природа набуває свого ціннісного значення лише у системі культури, якщо ж відбувається протиставлення між „природою-культурою”, то виникають екологічні проблеми. На її думку, саме культура забезпечує матеріальний і духовний розвиток суспільства через такі функції: освоювально-перетворювальну, нормативно-регулятивну, прогностичну, захисну, акумуляцію і трансляцію культурно-історичного досвіду. Вчена детально відстежує зв'язок естетичного та екологічного світогляду у системі культури. На її думку, вчитель, відповідно до умов держави, повинен стати транслятором духовно-ціннісного ставлення до природи, він має усвідомлювати соціокультурний зміст своєї професійно-педагогічної діяльності.

Функціонально-структурна модель підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку включає такі функціональні компоненти: *діагностико-корегуючий* (базовий компонент професійно-педагогічної діяльності, що включає дослідження об'єкта, процесу та результатів власної праці, а також актуальних проблем розвитку і виховання молодших школярів); *розвивально-проективний* (включає проектування цілей і програм екологічної тематики, індивідуального розвитку особистості учнів, моделювання цілей, засобів удосконалення особистої екологічної культури і педагогічної майстерності); *стимулюючо-спонукальний* (передбачає створення атмосфери психологічної підтримки, встановлення педагогічно доцільних стосунків з учнями, творчого пошуку); *комунікативно-виховний* (містить знання основ культури спілкування, оволодіння мовленнєвою культурою й уміння реалізувати цю функцію у майбутній професійній діяльності); *організаторський* (полягає в оволодінні вмінням залучати учнів до екологічної, природоохоронної діяльності); *контрольно-оцінний* (містить контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку здійсненої екологічної діяльності).

Реалізація функцій відбувається у процесі професійно-педагогічної діяльності студентів і залежить від рівня розвитку таких структурних компонентів, як: *ціле-мотиваційний* (орієнтація на роль і місце екологічної освіти у початковій школі; усвідомлення значущості основних мотивів формування екологічної культури учнів); *змістовий* (оволодіння рівнем психолого-педагогічних, власне екологічних і методичних знань); *діяльнісний* (набуття мотиваційних, гностичних, конструктивних, проектувальних, комунікативних, організаторських та оцінних умінь, необхідних для успішного формування екологічної культури молодших школярів); *емоційно-ціннісний* (формування педагогічних, соціальних, моральних, екологічних та „я-цінностей”); *творчо-пошуковий* (передбачає формування показників, які сприяють розвитку самоаналізу і самооцінки професійно-педагогічної діяльності та здатності до самовдосконалення).

Особистісно-зорієнтований навчально-виховний процес у ВНЗ включає наступні блоки: теоретичний (психолого-педагогічна підготовка, спеціально-екологічна підготовка), практичний (практичні заняття) й науково-методичний (робота гуртків, клубів, зустрічі з учителями-новаторами, проведення тренінгів, екологічна пошукова робота та інше).

Теоретична частина спрямована на збагачення й систематизацію природничих знань майбутніх учителів початкової школи. Практична – на формування професійних умінь з використання отриманих знань у практиці навчально-виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку.

Велика увага відводиться і самостійній роботі. Зокрема, на практичних заняттях студенти працюють з програмами, додатковою літературою і т.д. Характер і обсяг самостійної роботи визначається змістом матеріалу й особливостями навчального предмету; дидактичними цілями заняття; підготовленістю студентів до заняття та ін.

Під час проходження педагогічної та навчально-польової практики студенти оволодівають досвідом професійно-педагогічної діяльності, набувають практичних умінь і навичок з організації дослідницької діяльності учнів у куточку живої природи, на шкільній навчально-дослідній ділянці.

Індивідуальні навчально-дослідницькі завдання, курсові й дипломні роботи спрямовані на оволодіння студентами науковим рівнем проведення педагогічного експерименту.

Нами було проведено анкетування серед студентів 1–5-х курсів. Серед джерел отримання екологічної інформації 94 % студентів назвали засоби масової інформації, 13% – виділили суспільні

науки; 55% – навчальні дисципліни екологічного спрямування; 23% – віддали перевагу екологічній самоосвіті. Дещо вражаючими були результати відповідей про діяльність екологічних організацій, що показує відсутність стійкого інтересу до даної проблематики. Лише 22% студентів назвали не більше 1–2-х організацій, 23% – відповіли на запитання про основні законодавчі акти щодо охорони і використання природних ресурсів. Не набагато краща тенденція виявилась і у відповіді на запитання про створення концепції екологічної освіти в Україні, та її засновників. Лише 5% студентів вказали рік створення документу, але жоден із них не назвав її засновників. Крім того, студентам була дана можливість оцінити свій рівень знань з екологічних дисциплін (див. рис. 1). Аналіз структурно функціональних зв'язків професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку, дає змогу встановити підпорядкованість форм, методів, завдань організації загальній меті навчально-виховного процесу у вузі.

Подальшого дослідження потребують ряд проблем, зокрема: посилення уваги до вивчення проблем інтеграції педагогічних та біологічних знань; акцентування уваги до цієї проблеми в програмах та підручниках; вдосконалення форм і методів педагогічного впливу на учнів молодшого шкільного віку, залучення їх до безпосередньої практичної діяльності по охороні природи; якісна підготовка вчителів початкових класів до формування екологічної культури молодших школярів.

Література та джерела

1. Пустовіт Н.А. Система пізнавальних завдань екологічного змісту / Пустовіт Н.А., Вороніна Н.П., Руденко Л.Д. // Педагогіка і психологія. – 1997. – №2. – С.80-88
2. Тарасенко Г.С. Формування естетико-екологічної культури вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г.Тарасенко. – АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1996. – 47с.
3. Швед М.С. Розвиток екологічного мислення студентів університету в процесі професійної підготовки / М.С.Швед – Л., 1997. – 211с.

Анализируются разные подходы к изучению проблемы подготовки будущих учителей начальных классов. Рассмотрены особенности формирования экологической культуры учеников младшего школьного возраста. Описано модель подготовки будущего учителя начальных классов к формированию экологической культуры учеников младшего школьного возраста, которая включает следующие блоки: теоретический (психолого-педагогическая подготовка, специально-экологическая подготовка), практический (практические занятия) и научно-методический (работа клубов, кружков, встречи с учителями-новаторами, проведение социально-психологических тренингов, экологически поисковая работа и др.).

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, подготовка будущего учителя начальных классов к формированию экологической культуры учеников младшего школьного возраста.

Different approaches of studying of the problem of preparation of a future primary school teacher have been analysed in this article. Peculiarities of the formation of ecological education of senior pupils have been examined. The model of the preparation of a future primary school teacher for ecological education of senior pupils has been described. It is composed of the following parts: theoretical (psychological and pedagogical preparation, special ecological preparation), practical (practical courses), scientific and methodical (extra curricular activities, meeting with teachers-innovators, social and psychological trainings, ecological (research work and etc). Analysis of structural functional relationships vocational-pedagogical training of future teachers of primary school to the formation of ecological culture of junior pupils allows to set the subordination of forms, methods and objectives of the overall aim of the educational process in an educational establishment. We believe that the problem of training of future teachers of primary school to the formation of ecological culture of junior pupils should be viewed as a social and educational.

Key words: ecological education, ecological culture, preparation of a future primary school teacher for ecological education of senior pupils.